

Çağdaş Felsefede Yanlış Olan Ne?

*Kevin Mulligan & Peter Simons & Barry Smith**

Çevirmenler:

Abdulsamet Şentürk & Hatice Didar Tuncel

1 İngiliz filozof Prof. Kevin Mulligan 1951'de doğdu. Cenevre Üniversitesi'nde Profesör olarak görevini sürdürmektedir ve kendisine Lugano Üniversitesi'nde Fahri Profesör unvanı verilmiştir. Lugano Felsefe Enstitüsü'nde Araştırma Direktörü ve Academia Europaea ve İsveç Kraliyet Edebiyat Akademisi üyesidir.

1950 doğumlu olan İngiliz filozof Prof. Peter Simons, Trinity College Dublin'den emekli olmuştur ve günümüzde Lugano Üniversitesi'nde misafir profesör olarak görev yapmaktadır.

1952 doğumlu olan İngiliz filozof Dr. Barry Smith'in 700'den fazla akademik yayını mevcuttur. Avrupa Analitik Felsefe Topluluğu'nun kurucusudur.

Öz

Batı'da teorik felsefe; Analitik Felsefe (AF), Kıta Felsefesi (KF) ve Felsefe Tarihi (FT) olmak üzere üçe ayrılır. Fakat üçünde de işler yolunda değildir. AF, felsefenin bir bilim olabileceği iddiasından kuşku duyduğu için gerçek dünyayla ilgilenmiyorken başından beri uygun bir teorik yöntem izlemeyen Kıta Felsefesinin uygulaması, belirli politik ve etik yargılara hizmet edecek şekilde özelleştirilmiştir. FT çalışmalarının gidişatı ise eldeki eserin nesnel değerinden daha çok ilgili filozofun ait olduğu ulus veya kültüre göre bölgesel bir temelde gelişmiştir. Felsefe ilerleme sağlanacaksa bu ancak bahsi geçen tuzaklardan kaçınılarak gerçekleştirilebilir.

I

Bugün Batı'da felsefe, Analitik Felsefe (AF), Kıta Felsefesi (KF) ve Felsefe Tarihi (FT) olmak üzere üç bölüme ayrılır.

Bir hayli fazla türü olmasına rağmen AF'nin dört çarpıcı özelliği vardır. Bunlardan ilki, teorik kesinliğin her türüne kendisini adanmış olmasıdır. İkincisi, bu kolun takipçileri çoğunlukla felsefenin bir bilim olduğuna ya da olabileceğine inanmazlar, yani onlar için felsefe insanın pozitif bilgi birikimine katkı sunamaz. Üçüncüsü, daha dün kadar felsefenin teorik bir girişim olarak algılanmasında rol oynamış Chisholm, Davidson, Armstrong, Putnam, Kripke ve Searle gibi önemli figürlerin felsefelerini de-

vam ettiren belirli varisleri yoktur. Son olarak AF, gitgide sayısı artan yüksek tahsilli, zeki ve açık ifadeler seçen genç filozoflar yetiştirme kurumsal görevini başarıyla yerine getirmiştir. Bunların her biri kısmen tartışma götürmez ampirik bir iddiaya işaret eder.

Kıta Felsefesi (KF) de AF kadar çeşitli olmakla birlikte, her zaman kararlılıkla anti-teoriktir. Bu, bilhassa KF'nin başlığında 'teori' ifadesinin yer aldığı geleneklerinde olmak üzere politik hedeflerin öncelendiği tüm KF gelenekleri için geçerlidir. Diğer taraftan KF'nin de Heidegger, Foucault, Deleuze, Derrida gibi kahramanlarının üstü çoktan örtülmüş, elle tutulur bir varisleri de kalmamıştır.

Felsefe Tarihi (FT), hem analitik filozoflar hem de onların *kardeşleri* (consoeurs) kıta filozofları tarafından takip edilmektedir. İskandinav ve Polonya hariç KF'nde felsefe, geniş ölçüde felsefe tarihinden ibarettir. Anglosakson dünyada filozofların çoğu felsefe tarihçisi değildir. Kıta Avrupası'nda ise felsefeyle felsefe tarihinin neredeyse tamamen özdeşleşmesi, felsefenin teorik iddialarına dair katı şüpheciliği yansıtır. Kıta Avrupası filozoflarının yayınlarına kısa bir göz gezdirmek, bu iddiaların tartışmasız olduğunu kolayca gösterir.

Çok sayıda analitik filozof, felsefenin bilim olabileceğine ve insanın pozitif bilgi birikimine katkı sunabileceğine inanmıyorken onu az ya da çok kesin ve her zaman teorik şekilde ele almaları nasıl mümkün

olabiliyor? Bu kombinasyon, bazen felsefenin asla aporetikten¹ öteye geçemeyeceği ön kabulü, bazen onun olsa olsa olumsuz sonuçlara gebe olabileceği, bazense her ne kadar süreçte çokça teori işin içine girse de felsefenin asıl hedefinin terapötik² felsefede olduğu gibi teorik değil, pratik olduğu inancından kaynaklanır. Kimi zaman ise aşırı temkinli olmaya ya da kendini kandırmaya ve ara sıra da Kant'ın sinsi etkisine dayandırılabilir.

II

Muhtemelen bu iddialar en çarpıcı şekilde, mantıkla birlikte teorik felsefenin kalbini oluşturan metafizik ve ontoloji alanlarında dile getirilir. Bugün, her zaman felsefenin bir parçası olsalar da AF'de ilk defa bu denli popüler olan metafizik ve ontoloji; epistemoloji ve hatta pratik felsefeye yöneltilmeyen bir şüpheciliğin muhatabıdır. Metafizik ve ontolojiye dair bu şüpheciliğin kaynağını bulmak hiç de zor değil! Eğer felsefenin bir bilim olduğunu veya olabileceğini kabul ediyorsanız gelenekte olduğu gibi metafizik ve ontoloji, felsefenin içindeki merkezi konumlarını bariz şekilde hak ediyor demektir. Bilakis felsefenin bilimsellik girişimlerine dair şüpheniz varsa işte o zaman, metafizik ve ontolojiye dair şüpheniz doruklara çıkacaktır.

Ontolojinin neyin *var olabileceği* ve metafiziği de neyin *var olduğunun* incelenmesi olarak kabul ettiğimizi var sayalım.³ Şu hâlde metafiziğin ampirik bilimlerden ayrılabilmesi düşünülemez. Fakat ampirik bilimlerden ayrılamaması, gerçek dünyaya ilgiden kopmaz hale gelmesi demektir. Doğal olarak böyle bir ilgi, bugün felsefe dünyası dışında kalan teorik ilgi alanlarına dek genişler. Örneğin hayat ve ölüm, sağlık ve hastalık gibi kavramların sınırlarının ya da kuvvet ve işlev gibi nitelik ve nice-liklerin metafiziğine, yani bugün felsefe dışındaki dünyada teorik ilgi alanı olan birçok alanın metafiziğine uzanabilir.

Ancak aslında gerçek dünyaya olan bu ilgi, analitik ontoloji ve metafiziğin bir özelliği değildir. Bu noktada para ve kontratlar, bireyler ve kurumlar gibi toplumsal nesnelere ve olguların metafiziği ele alınabilir. Metafiziğin bu bölümüne özgü soruların, ister teorik ister pratik ya da politik, toplumsal ve kültürel fenomenlerin felsefesi için iştah kabartacağı düşünülebilir. Fakat toplumsal dünyanın analitik metafiziği ancak John Searle'ün *Toplumsal Gerçekliğin İnşası (The Construction of Social Reality)* kitabının 1995'te basılmasıyla başlar ve bu alanda hala Searle'den çok da öteye gidilememiştir.

1 Çelişkili, kendi içerisinde çözülemez çatışmaları olan, açılmınamaz. (Ç.n)

2 Terapötik felsefe, günlük yaşamda veya felsefi düşünme sırasında ortaya çıkabilecek duygusal, davranışsal ve düşünsel sorunları yapıcı şekilde ele alan felsefedir. O daha çok betimler. Eugen Fischer, "How to Practice Philosophy as Therapy: Philosophical Therapy and Therapeutic Philosophy", *Metaphilosophy LLC and Blackwell Publishing Ltd.*, (2011), 53. (Ç.n.)

3 Vurgular bize aittir. (Ç.n.)

Analistik ontoloji ve metafiziğin gerçek dünyaya ilgisizliğinin bir başka örneği, biyoinformatik,⁴ yapay zekâ ve günümüzde anıldığı şekliyle “Semantik Ağ”⁵ gibi alanlardaki güncel çalışmaların üzücü durumudur. Ontoloji ve metafiziğin bu gibi alanlarda büyük önem taşıdığı su götürmez bir gerçektir.⁶ Oysa aslında biraz ontoloji bilgisine sahip AF filozofları, ‘dünya korkuları’nı⁷ yansıtır şekilde bu alanların ortaya çıkardığı sorunlarla boğuşmaktan çekiniyor ve böylesi bir ontolojik kazıyı diğer disiplinlerin toy savunucularına bırakıyorlar. İşte bu, günümüzde felsefi kafa karışıklığına sebep olan şeyin ta kendisidir. On-

lar, ihmal ettikleri konuların daha geniş dünyada yarattığı zarardan habersiz grup içi bulmacalarıyla kendilerini oyalıyorlar.

Aslında ontoloji ve metafizik için geçerli olan, AF’nin diğer alanları için de geçerlidir. AF’nin yakın tarihinde popüler olacak kadar alevlenen, lisansüstü öğrencilerin önemli bir bölümünü cezbetmesine rağmen hiçbir net çözüm üretilmeden ve hatta dünya daha bilgili hale gelmeden yok olan bir dizi problem tartışılmıştır. Paradigmalar, Kurallar, Aile Benzerliği, Kriterler, “Gavagai”,⁸ Gettier Problemi,⁹ Katı Belirleme,¹⁰ Doğal Türler,¹¹ İşlevselcilik,¹² Eleyicilik,¹³ Hakikat İndir-

4 Genetik kodlar gibi karmaşık biyolojik verileri toplama ve analiz etme bilimi. (Ç.n.)

5 Yahut “Anlamsal Web”, web sayfalarındaki verilerin doğrudan bilgisayarlar tarafından okunabilecek şekilde yapılandırıldığı ve etiketlendiği Dünya Çapında Ağ’ın (World Wide Web) önerilen bir gelişimi. (Ç.n.)

6 “Gen ontolojisi” halihazırda 2 milyon Google tıklaması alıyor. [1 Eylül 2016’da 6 milyon]

7 “Horror mundi” (Ç.n.)

8 Bir tercümanın delikten fırlayan beyaz bir tavşan için yerlinin kullandığı “gavagai” sözcüğünü “tavşan”, “beyaz”, “hayvan” vb. pek çok şekilde çevirebilmesinden hareketle sürdürülen tartışmadır. Bkz. Willard Van Orman Quine, *Word and Object* (Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press, 1960). Diller arası çevirinin belirsizliğini betimleyen alegori sonrasında analitik felsefede, aynı dilin kullanıcıları arasında kelimelerin anlamlarının belirsizliğine işaret etmek için de kullanılmıştır. (Ç.n.)

9 Epistemolojide, inanmakta gerekçenin oluşu, emin oluşun haklılığı veya bir delilin varlığı ile gerekçelendirilmiş doğru inancın bilgi olduğu ortak yargısını Edmund Gettier’in “Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?” isimli makalesinde çürütme çabasıyla başlayan problem. Bkz. Gettier, “Is Justified True Belief Knowledge?”, *Analysis* 23 (Haziran 1963), 121-123. (Ç.n.)

10 Katı belirleme, dil felsefesinde bir terimin çağrışımsal terimlerin aksine bütün olası dünyalarda aynı şeyi ifade etmesi halinde katı belirleyici kabul edildiği düşünce. Bkz. Saul A. Kripke, *Naming and Necessity* (Massachusetts: Harvard University Press, 1972). (Ç.n.)

11 İnsanın duygu ve eylemlerinden çok doğal dünyanın özelliklerini yansıtan türler. Doğal türler üzerine metafiziksel tartışmalar onları sınıflandırma sürecinde insan merkezçiliğin rolü, bu türlerin temel ontolojik varlıklar mı yoksa diğer varlıklardan türemiş ve onlara indirgenebilir varlıklar mı olduğu gibi sorular çevresinde gelişir. Bird, Alexander ve Emma Tobin, “Natural Kinds”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Ocak 2022. (Ç.n.)

12 İşlevselciliğin pek çok alanda farklı tezahürleri vardır. Örneğin zihin felsefesinde işlevselcilik, bir şeyi belirli bir türde zihinsel durum yapan şeyin, onun içsel yapısına değil, daha çok işlev görme biçimine veya bir parçası olduğu sistemde oynadığı role bağlı olduğu doktrinidir. Levin, Janet, “Functionalism”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Temmuz 2018. (Ç.n.)

13 Eleyicilik, zihne ilişkin olmayan anlayışımızın yanlış olduğu ve sağduyu tarafından öne sürülen zihinsel durumların bir kısmının veya tamamının gerçekte var olmadığı ve olgun bir zihin bilimde rol oynamadığı şeklindeki iddiadır. Ramsey, William, “Eliminative Materialism”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Mart 2019. (Ç.n.)

gemecilik,¹⁴ Dar ve Geniş İçerik,¹⁵ Mümkün Dünyalar,¹⁶ Dışsalcılık ve İçselcilik,¹⁷ Belirsizlik,¹⁸ Dört Boyutluluk¹⁹ ve günümüzde Şimdıcilik²⁰ bunlardan bazılarıdır.

Bahsedilen tüm meseleler gerçekten felsefeyi ilgilendirse de ufku *Mind*²¹ veya *The Journal of Philosophy*'nin²² son sayısından ancak biraz öteye uzanan felsefeciler arasında, hala 'dünya korkuları'm dışı vuran davranışlar temelinde takip ediliyorlar. Profesyonel felsefenin analitik yöntemi, iç gözlem ve göreceli izolasyona teşvik eder. Çünkü felsefe, daha geniş alanları meşgul eden bilimsel meselelerle doğrudan ilgili görünmez. Bunun sonu-

cunda, temel ilkelerin iki ila on yıl arasında keşfedilmesinin ardından bu tartışmalara katkı sunarak kariyer basamaklarını tırmanmak zorlaşmış ve haliyle ilgi başka alanlara, diğer trendlere kaymıştır. Sonuç ise bir yığın çözülmemiş problem olmuştur. Bu problemler çözülemez yahut önemsiz değildir fakat onları çözmeye dair girişimler, dar ve dışı kapalı bir tutum içerisinde tasavvur edilen felsefe dışındaki konularca yeterince ele alınmamıştır. Bu problemlerin kendileri de aslında, devamlı ve işbirlikçi çabalarla beslenen töz, madde, nitelikler, bilim, anlam, değer vb. felsefi tezlerin yapbozun parçaları gibi uyumla birbirlerini tamamladıkları bir sis-

14 Hakikat indirgemecilik, doğruluğun katı kurallarla belirlenmesinin önemli ve gerekli olmadığını iddia eden liberal sınırları savunan bir düşüncedir. Bkz. J. A. Burgess, "What is Minimalism About Truth", *Analysis* 57 (Ekim 1997), 259-267. (Ç.n.)

15 Dar ve geniş içerik ile ilgili tartışmalar, inançlar ve arzular gibi psikolojik durumların temsili içerikleriyle ilgilidir. Eğer bu içerikler bireyin kendisi dışına göndermeler içeriyorsa geniş kabul edilir ki bu psikolojik durumların dar içerik olduğuna dair tarihsel yaygın düşüncede önemli bir sapmadır. Segel, Gabriel, "Content: Wide and Narrow", *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, 2017. (Ç.n.)

16 Olası dünya, Leibniz'in ortaya koyduğu, kipsel mantıkta anlambilimsel olası dünyaların varlığı üzerine çağdaş felsefedeki geniş tartışmaya kapı açan ifade. Leibniz'in olası dünyalar teorisi için bkz. G.W. Leibniz, *Theodicy: Essays on Goodness of God, the Freedom of Man and the Origin of Evil* (London: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1951). (Ç.n.)

17 Batı literatürünü yakın dönemde çokça meşgul eden epistemolojik ayrım. İçselcilik, düşünce sürecinde gerçekleştirmenin tamamen içsel olduğu iddiasındayken dışsalcılık, özne dışı süreç ve niteliklerin rolünü vurgular. Kemal Batak, "Epistemik İçselcilik ve Dışsalcılık", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2008), 39-84. (Ç.n.)

18 Belirsizlik, dilbilim ve felsefede yüklemi doğru veya yanlış olarak tanımlanamayacak ifadeler için kullanılır. Bkz Scott Fuss, *Vagueness and Scales* (London: Palgrave Macmillan, 2011). (Ç.n.)

19 Analitik metafizikte dört boyutluluk; zaman, değişimin doğası ve süreklilik üzerine devam eden tartışmalarda, bir nesnenin sürekliliğinin onun ontolojik düzeyde dört boyutlu olduğu ve zamansal bileşenlerden oluştuğu iddiasıyla gerçekleştirdiği düşünce. Bkz. Remko Muis, "Review of Four-Dimensionalism: An Ontology of Persistence and Time", *Ars Disputandi* 5 (Temmuz 2005). (Ç.n.)

20 Metafizik temelde zamanın ontolojisine dair çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Blok evren modeli, büyüyen blok evren modeli, küçülen blok evren modeli ve şimdıciliktir. Şimdıcilik, var oluşun yalnızca şimdide kısıtlı olduğunu savunan, zaman ve değişim tartışmalarında çokça karşı çıkmış olan ontolojik teori. Zamanın akışının varlığını öne sürerek şimdıciliğe bir alternatif getiren yakın dönem bir çalışma için bkz. Jerzy Golosz, "Presentism and Flow of Time", *Cross Mark* 27 (Ağustos 2016). (Ç.n.)

21 Ocak 1876'daki ilk sayısından itibaren Oxford University Press tarafından basılmakta olan felsefe dergisi. (Ç.n.)

22 1904'ten itibaren Columbia Üniversitesi tarafından basılmakta olan felsefe dergisi. (Ç.n.)

temin inşası için atılan her adım tarafından yanlış bir şekilde kısıtlanmaktadır.

Pozitif bilimlerde sonuçlar beklenirken AF'de herkes sıradaki bilmece için bekler. Tatilcilerin kumsala getirdikleri zekâ küpleri gibi felsefî bilmeceler de hayatın zorluklarından uzaklaştırır. Kuşkusuz bu bilmecelerin teorik kültürün gelişmesinde bir rolü vardır ancak özünde AF, büyük ölçekli, sistematik teorik hedefler yerine tepeden tırnağa bilmeceler tarafından yönlendirilen bir kültürdür. Russell bulmacalara yoğunlaşmayı 1905 gibi erken bir tarihte önermiştir²³ ve hatta *Analysis*,²⁴ bir bulmaca çözme dergisi olarak kurulmuştur. Modern AF'nin rekabetçi dünyasında bir kariyere ulaşmanın en hızlı yolu; muğlaklık,²⁵ kipsel karşılıklar,²⁶ katı belirleme, zor problem veya hakikatin ortadan kaldırılması²⁷ gibi popüler alanlardan bir bilmece seçmek ve diyalektikte şimdiye kadar beklenmedik bir kırılma ortaya koymak, devam eden

şu veya bu moda felsefî pingpong oyunlarında birkaç atıf daha kazanmaktır. F(a)ntolojik²⁸ felsefe galip gelir çünkü zarifçe yapılandırılmış mümkün dünyaları keşfetmek, içinde bulunduğumuz dünyayı çevreleyen etten kemikten gerçeklerle muhatap olmaktan çok daha keyiflidir.

Kuşkusuz gerçek dünyayla hiç ilgilenmeyen bireysel filozoflar, nadiren de olsa felsefeye kayda değer katkılar sunabilir. Ne var ki yaygın şekilde '*dünya korkularının*'²⁹ sebep olduğu zayıflığa maruz kalan bir felsefî kültür, faydasız olmaya mahkumdur. Ayrıca ampirik bilimlerde gerçek dünyayla ilgisi olmayan araştırma topluluklarının kısa süreli de olsa gelişebileceği pekâlâ düşünülebilir. Fakat bu gelişmenin kısa olmasının nedeni, ilgi alanları ve iddiaları ne olursa olsun bilim insanlarının gerçeklikten çok uzaklaşmaları durumunda, gerçek dünyanın çok geçmeden onları doğruya yönlendirecek olmasıdır. Diğer yandan

23 Bilmece çözmenin felsefenin tamamı haline gelmesini asla amaçlamasa da...

24 2009'da kadar Willey-Blackwell ardından Oxford University Press tarafından basılmakta olan felsefe dergisi. (Ç.n.)

25 Dilbilimde, 'sınırdaki vaka' olarak tabir edilen, kendisine dair yargının ve işaret ettiği anlamın belirsiz olduğu terimler muğlak kabul edilir. Ayrıntılı açıklama için bkz. Timothy Williamson, "Vagueness", *The Philosophical Review* 107 (Ekim 1998). (Ç.n.)

26 "Karşılık kuramı ilk kez David Lewis tarafından "Karşılık Kuramı ve Niceliksel Modal Mantık"ta (1968) kipsel söylemi genişletici hale getirmenin bir yolu olarak tanımlandı. Bu teoride bir kip işlecinin kapsamı içindeki bir adım ne anlama gelebileceği konusunda endişelenmek yerine, nicel kipsel mantığın dili, işleçlerin olmadığı, ancak dünyalar ve diğer gerçek olmayan bireyler üzerinde niceleyicilerin olduğu bir dile çevrilir" Brian Weatherston, "David Lewis", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2011. (Ç.n.)

27 Metinde geçtiği haliyle "the elimination of truth". Bkz Frege Gottlob, "Thoughts", *Logical Investigations* (New Heaven: Yale University Press, 1977); Keith Lehrer, *Theory of Knowledge* (Westview Press, 1990).

28 "F(a)ntological philosophy" ifadesi, metinde belirtilen bağlamda, analitik felsefenin bir eleştirisini içermektedir ve bu, kelime oyunuyla vurgulanmıştır. "F(a)ntology" terimi, "ontology" (ontoloji) ve "fantasy" (fantazi) kelimelerinin birleşiminden oluşur. (Ç.n.)

29 "horror mundi" (Ç.n.)

filozoflar, fikirlerini doğrudan gerçeklikle karşılaştırmadıkları için gerçek dünyanın nasıl olduğuna kayıtsız kalan felsefi gelenekler gelişebilir.

III

Gelgelelim KF'ye, orada da metafizik dallanıp budaklanmaktadır. KF filozofları gerçeğin ve varoluşun doğası, olasılık ve zorunluluk,³⁰ tikellik ve evrensellik üzerine iddiaları 'bunaltana kadar' (*ad nauseam*) türetmişlerdir. Üstelik Kıta Felsefesi metafiziği, teorik olmasa da gerçek dünyaya dair samimi bir ilgiden kopamaz.

Her şeyden önce KF metafiziği, istisnasız belirli siyasi ve etik sonuçlar esas alınarak yapılmıştır. Heidegger'in 1927'deki ontolojisi, onun kasvetli ve doğaüstü Protestan doğalcılığına uygun bir şekilde tasarlanmıştır. Farklılığın ne sayısal ne de niteliksel olduğu Deleuze ve Guattari'nin

çoklukları (çoğulcu fark felsefeleri),³¹ kendine özgü çocuksu 'soixanthuitard'³² solculuk markalarına göre şekillenir. Habermas'ın hakikat ve değer açıklamaları, tüm yurttaşların Kant üzerine sonu gelmez, 'yüksek seminer'³³ muadili bir ortamda oturup, zincirleri kırma yollarını konuşmak zorunda kalacakları bir siyaset vizyonu için yapılmıştır.

İkinci olarak, Kıta Felsefesi diğer tüm alanlarda olduğu gibi metafiziği de hiçbir zaman tam anlamıyla teorik bir yöntemle ele almaz. Nasıl iyi bir şiirde içerik ve biçim ayrılmayacak şekilde iç içe geçmişse, KF'de de metafizik, onun kendine has üslubundan ayrılmaz ("difféerance", *Seyn*).³⁴ Son olarak KF'nin gerçek dünyaya ilgisi, katiyen fiziksel veya biyolojik dünyaya değil, siyasi ve sosyal dünyaya yöneliktir.

KF metafizikçisi sadece nadi-ren, (felaket teorisi,³⁵ karmaşık-

30 Burada modalite probleminde atıf yapılmaktadır. (Ç.n.)

31 Çokluk kavramı büyük ölçüde Gilles Deleuze'un onu, Platoncu zihniyetten kurtulma amaçlarından biri olarak belirlediği modern felsefe açıklamalarında kullanmasıyla ön plana çıkmıştır. Basit öğelerin katlanması veya bükülmesinden meydana gelen bir varlık olarak çokluğu, Guattari ve Deleuze de dil, devlet, toplum veya parti gibi Batı siyaset teorisinin köşe taşlarını tanımlamakta kullanırlar. Nicholas Tampio, "Multiplicity", *Encyclopedia of Political Theory* (SAGE Publications, 2010).

32 Fransa'da 1968 Mayıs olaylarına karışan genç ve asi solcu protestocular için kullanılan tabir. (Ç.n.)

33 "Oberseminar", güncel araştırmalar üzerine doktora ve yüksek lisans öğrencilerinin katılım gösterebildiği akademik seminerlerdir. (Ç.n.)

34 Kaynak metinde de kullanım bu şekildedir. Yazar "Seyn" in üzerini çizerek "Diféerance" ifadesini vurgulamak ister.

35 Felaket teorisi, matematik dinamik sistemlerin incelenmesinde ortaya konmuş bir teoridir. Doğrusal olmayan sistemlerde değişkenlerden birinin çok küçük bir değişiminin bütün sistemde devasa davranış değişikliklerine sebep olabileceğini açıklayan "Çatallanma teorisi"nin bir alt dalıdır. *Encyclopedia Britannica*, "catastrophe theory", (2018, July 12). (Ç.n.)

lık teorisi,³⁶ kuantum kütleçekim³⁷ ve Gödel'in sınırlama teoremleri³⁸ gibi) bilimsel bir teori veya daha sıklıkla bilimsel jargonun bir parçası olaylara bakışıyla uyumlu düştüğünde bilime yönelir ancak bunu da bir avuç yarım anlaşılmış ifadeyle oynamak için kullanır.

IV

Felsefe tarihinin yürütülebileceği, temel kaidelerinin belirlenebileceği ve çalışılabileceği benzersiz iki yol düşünün. Bir uçta, tarihsel açıdan ele alınan filozofların; ait olduğu milli kimlik, dil geleneği veya kültür tarafından belirlendiği, özel bölge ve kültürlere odaklanan felsefe tarihi vardır. Diğer uçta ise düşünülmüş, söylenmiş ve tartışılmış olanların en iyisinin tarihi olarak felsefe tarihi vardır ki burada tarihi incelenmekte olan felsefe ve onun incelenme biçimi, felsefenin hâlihazırda ilerlediği ve ilerleyebileceği inancıyla belirlenir.

Peki, felsefe tarihinin yapılma biçiminin bu iki uçla nasıl bir ilişkisi vardır? Tahmin edildiği gibi bugün milliyetçi (bölgesel, ...) yol ağır basmaktadır. Bu ne anlama

gelir? İngilizler, bilhassa Locke ve Hume çalışır, Amerikalı filozoflar Peirce ve Dewey'i inceler, Fransızlar Malebranche ve Bergson'u, Almanlar Fichte ve Schelling üzerine eğilirler. Elbette bütün AF filozofları Frege, Russell ve Moore'u inceler ve kimi zaman Wittgenstein'in Batı'nın her yerinde Olympos dağı'nın zirvesine doğru yükseldiğine de şahit olunur. Modern filozoflardan Hobbes, Descartes, Leibniz ve Kant gibi küçük bir *azizler* grubu neredeyse her yerde ilgiye mazhar olurlar. Daha da önemlisi, antik ve orta çağ felsefesine ilgi, coğrafi sınırları aşmaktadır.

Şimdi ikinci seçeneği düşünün. Bu uç artık gerçek bir seçenek değil, merak uyandıran bir konudur. Muhtemelen Brentano ve onun takipçileri bu yola inançla baş koymuş son kişilerdi. Artık gün geçtikçe bu ikinci yolu ciddiye almanın, tarihinin asıl vazifesine sadakatsizlik olduğu düşünülüyor. Bu yolu takip ettiğinden şüphelenilen analitik gelenekten bazı felsefe tarihçileri, şimdilerde ham metinsel tefsirde ve filozofların tarihsel etkisinin tarafsız takibi konusunda ısrar eden tarihçiler tarafından acımasızca kınanıyorlar.

36 Ekonomi veya organizasyonel alanlar gibi davranışsal fenomenlerde gözlemlenen karmaşık çoklu değişken etkileşimlerinin, bilim ve doğa için de geçerli olduğunu savunan, bu etkileşimlerin ve sonuçlarının kısıtlayıcıları olmasına rağmen ön görülemez oluşunu ileri süren matematik teorisi. Tanya Sammut- Bonnici, "Complexity Theory", *Wiley Encyclopedia of Management* (John Wiley & Sons, Ltd, Ocak 2015). (Ç.n.)

37 Genel görelilik ve kuantum kuramını içeren, önerilerinin mevcut deneysel yeteneklerle ölçülmesi, yani ampirik olarak test edilmesi neredeyse imkânsız olan fizik teorisi. Weinstein, Steven ve Rickles, Dean, "Quantum Gravity", *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2021). (Ç.n.)

38 Metinde geçtiği haliyle "Gödel's limitation theorems". Kurt Gödel'in neyin bilinmeyeceğine dair mantık bilimi çerçevesinde açıkladığı "eksiklik teoremleri". Daha fazla bilgi için bkz. Fatih Sultan Mehmet Öztürk, *Kurt Gödel'in Eksiklik Teoremleri ve Platonculuğu Üzerine Felsefi Bir İnceleme* (Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 2021). (Ç.n.)

Felsefe tarihinin iki türü arasındaki bu karşıtlığı, geçmiş felsefenin iyi, kötü veya yüz kızartıcı olmasını katmaksızın çalışılması ile geçmiş felsefi ‘keşiflerin’ incelenmesi arasındaki karşıtlık olarak özetleyebiliriz. Keşiflerin incelenmesi, bilhassa felsefi başarılar ile çıkmaz sokaklar arasındaki ayrımın farkındalığını gerektirir. Böyle bir farkındalık ise felsefenin, pozitif bilgiye götürmesi mümkün bir teorik girişim olarak kabulüyle gerçekleşebilir.

Peki, ilk tür (çeşitli bölgesel kılık-larda yapılan felsefe tarihi) niçin galip gelmektedir? Bu büyük ve zor bir soru. Fakat Kıta Avrupası’nda galip gelmesinin başlıca nedenlerinden biri, orada felsefenin teorik bir girişim olarak ciddiye alınmamasıdır. Aslında, felsefenin bütünüyle felsefe tarihine indirgenmesi, teorik felsefeye yaşam alanı bırakmaz ve dolayısıyla disiplin tarihinin nispeten bölgeselci olan kavrayışı üzerine kurulacak bir temeli de ortadan kaldırır. Bunun yerine, Fichte’nin egolojisi ya da Reinhold’un Kant’la ‘çekişmeleri’inin (Auseinandersetzung) ayrıntılarına ya da Heidegger’e özgü ontolojik farka (ontological difference) dünya çapında aşinalıkla, örneğin Bolzano’nun mantıksal sonuç ve açıklama arasındaki farkla ilgili düşünceleri hakkında cehaletin birlikte var olduğu bir durumla karşı karşıyayız.

39 “mélange” (Ç.n.)

40 Post-modern dönemde Jacques Derrida tarafından “phallogocentrism” (penis merkezlik) ve “logocentrism” (söz merkezlik) terimlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Derrida mevcut psikanalitik açıklamaların cinsel farklılıkla beraber dil kullanımının da temeline fallusu yerleştirerek, ataerkil normları yeniden ürettiğini belirtir. bkz. Ramesh Mario Nithiyendran, “Phallogocentrism and Phallogocentrism”, *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*, (Nisan 2016). (Ç.n.)

Analitik Felsefe dünyasında ise tersine, felsefe tarihi bu iki başlıca türün endişe verici bir ‘karışım’ıdır.³⁹ Pek tabii AF’nin felsefe tarihi, her zaman tanıdık ve güven verici mantık, zihin ve dil gibi konulara odaklanmıştır. Ama bununla beraber, bu alanlarda son derece verimli olduğu anlaşılan fikirlerin tarihine karşı çarpıcı biçimde kayıtsızdır. Nitekim Wittgenstein üzerine muazzam eleştirel literatür, onun Avusturya-Alman bağlamını neredeyse tamamen görmezden gelmektedir. Anton Marty’nin, Grice’in anlam açıklamasına ilişkin incelemesi bilinmediği gibi Adolf Reinach’ın, Austin ve Searle tarafından geliştirilen söz edimleri teorilerine ilişkin incelemeleri de es geçilmiştir.

Kıta Felsefesi’nin teorik bir girişim olarak felsefeye ilgisinin eksikliği, en açık fenomenolojik hareketle ilişkisinde ortaya çıkar. Heidegger, Sartre, Derrida ve daha pek çok önemli KF düşünürü, fenomenoloji içerisinden çıkmıştır. Aynı zamanda, Kıta Felsefesi, Husserl ve fenomenolojinin diğer büyük, kurucu filozoflarının benimsedikleri teorik bir girişim olarak felsefe görüşünü reddetseler de bu tavrı gerekçelendirmeye girişmezler. Aslında Marksist fenomenoloji, feminist fenomenoloji, hermenötik, Derrida’nın “*fallogocentrism*”⁴⁰ olarak adlandırdığı şeyin gittikçe köpüren

kirletmelerine rağmen fenomenoloji, KF'nin minaresine kılıf olmamış değildir! Ancak tüm bu durumlarda fenomenolojinin kurucularının gerçeği açığa çıkarma özelemleri ister politik ister sosyo-kültürel olsun teorik olmayan bir gündeme ve hatta Derrida'nın elinde utanmazca teori karşıtı bir gündeme boyun eğdirilmiştir. Felsefe yapma tarzına hâkim olan fenomenolojik ruha rağmen KF'nin felsefe tarihi, fenomenoloji tarihinin kendisinden şaşırtıcı bir şekilde habersizdir. Heidegger ya da Fink'in elyazmalarına gösterilen sevgi dolu ilgi, Reinach, Ingarden ya da Scheler gibi gerçekten önemli fenomenologların eserlerine dair tam bir vurdumduymazlıkla birlikte var olmaktadır.

V

Kıta Felsefesi, hiçbir teorik tartışmada galip gelmeyişi ve en iyi haliyle 'magazinsel'⁴¹ gelişimine rağmen, aslında bir miktar da bunun sayesinde, Avrupa'da kurumsal ve kültürel zafer kazanmıştır. Ayrıca KF, Kuzey Amerika'nın belirli felsefi örgütlenmelerinde, Amerika'nın sosyoloji, edebiyat, kültürel çalışmalar, coğrafya, antropoloji, arkeoloji ve diğer pek çok alanda Kıta Felsefesi'yle bağlantılı anti-teorik hareketlerin başarısını kendine mâl

ederek yavaşça üstünlüğü ele geçiriyor. Anglosakson dünyanın önde gelen felsefi örgütlenmelerinde tersine, Analitik Felsefe kendi kendini devam ettiren bir akademik faaliyet havasına girmesiyle ve sık sık gerçek dünyanın meselelerine ilgisiz kalmasıyla övünmesine rağmen hâlâ yerini koruyor. Diğer taraftan felsefe tarihi ise neredeyse her yerde milliyetçilik ya da bölgecilik menkıbesine (hagiography) dalmış durumda.

Yirminci yüz yılın başlıca akımları böylece yenilgiye uğramıştır. Yenilgiye karşı sınanmış ve güvenilir geleneksel tepki ise bayrak etrafında toplanmaktadır.⁴² Russell'in neredeyse yüz yıl önce söylediği şey, her zaman ki gibi resmi tamamlıyor:

"Felsefede çok fazla kahramanca çözüm olsa da dakik çalışmalar çoğu zaman ihmal edilmiş, çok az sabır gösterilmiştir. Bir zamanlar fizikte olduğu gibi bir hipotez icat edilir ve bu hipotezin üzerine tuhaf bir dünya kurulur, *bu dünyayı gerçek dünya ile karşılaştırma çabası yoktur*. Bilimde olduğu gibi felsefede de doğru yöntem titiz ve tümevarımcı olacak ve filozof, bütün sorunları tek başına çözmeye gibi bir görevi olduğuna inanmayacaktır. *Analitik realizme ilham veren yöntem budur ve yanılmıyorsam felsefenin bilim kadar sağlam sonuçlar elde etmeyi başaracağı tek yöntemdir.*"⁴³

41 "feuilleton", tefrika. (Ç.n.)

42 Burada "bayrak altında toplanmak"la uluslararası ilişkiler ve politik bilimler alanında sıklıkla kendisine atfı yapılan "rally around the flag" teorisi kastedilmektedir. Kabaca bu teori, kritik, belirsizlik içeren ve düzensizliğe sebep olacak olayların ardından merkezi otoriteyi destekleme eğilimine işaret eder. Detaylı bilgi için bkz. "Rally around the flag", *Politicaldictionary* (Erişim 31 Mart 2023).

43 Bernard Russell, "Le Réalisme Analytique", *Bulletin de la Société Française de Philosophie* 11 (1911), 53-61.

“

Felsefede çok fazla kahramanca çözüm olsa da dakik çalışmalar çoğu zaman ihmal edilmiş, çok az sabır gösterilmiştir.

”

Analitik Felsefe'nin erken ve yapıcı dönemlerinin dürüst, öncü ruhu, erken fenomenologlar ile yakın paralelliklere sahiptir. Hatta öyle ki yüz yıl öncesine bakıldığında aralarında hiçbir uçurum yoktur. İşte yeniden alevlendirilmesi gereken tam da bu ruhtur. Filozoflar analitik becerileri öğrenmeli ve uygulamalıdır. Tutarlılık, analitik netlik, açıklayıcı yeterlilik ve kısıtlı basitlik gibi teorik erdemlere değer verilmeli, manipüle ettikleri fikirlerin tarihsel derinliğinin ve tuzaklarının farkında olmalı ve yeni olan her şeyin daha iyi olduğu varsayımına temkinli yaklaşılmalıdır. Sağduyuya güvenmeli, zirvaları göz ardı etmeli ve şöhretten sakınılmalıdır. Ama her şeyden önce başlarını, iyi bilimi ve iyi uygulamayı incelemek, bunlara saygı duymak ve içerimlerini anlamak üzere felsefenin ötesine uzatmalıdırlar. Bilim adamları gibi birbirleriyle ve diğer disiplinlerle iş birliği yapmalı, teorik kapsamlılığı hedefleyen, konudan tarafsız becerileri ve malumatları kullanarak bilgideki kompartımanlar arasında köprü kurmak ve ortak araştırmayı mümkün kılmak için kaynak aran-

malıdır. Sadece sahte bir ringin dövüş meraklısı taraftarlarına değil, her türden izleyiciye fikirlerin nasıl açık bir şekilde sunulacağı öğrenilmelidir. Her şeyden önce, filozoflar, dünyanın aşikâr karmaşıklığı, felsefi atalarının ve felsefi olmayan çağdaşlarının zekâsı ve kendi yanılabilirlikleri karşısında alçakgönüllü olmalıdır. Ancak bu alçakgönüllülikle ne kadar karmaşık, sinir bozucu ve sevimsiz olursa olsun, hakikati keşfetmeye sarsılmaz şekilde kararlı olmalıdırlar.

Kaynakça

- Russell, Bertnard. “Le Réalisme Analytique”. *Bulletin de la Société Française de Philosophie* 11 (1911), 53-61.

